

Joachim Krisow Andreas Dittman

Disputatio Theologiae naturalis De Providentia Dei

Rostochii: Kilius, 1672

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730582663>

Druck Freier Zugang

Ru. phil 1672

Joachim Krison

Andreas Nitzmann

~~44~~
MODERANTE PROVIDO DEO
Disputatio Theologiæ naturalis

De
**PROVIDEN-
TIA DEI,**

Quam
Amplissimi Philosophorum
Ordinis Consensu publicæ
disquisitioni

Sub PRÆSIDIO

**M. JOACHIMI
KRISOVII,**

exhibet

ANDREAS Dittman/

Spandaë Marchicus

Autor & Respondens

In aroaterio majori Anno 1672.

ad diem 4. Decemb.

ROSTOCHII,
Typis JOHANNIS KILII, Univesitatis Typogr.

Academiae Rostochiensis

Magnifico

DN. RECTORI,

ut &

Cœteris omnium Facul-
tatum Professoribus Excel-
lentissimis

*Viris Admodum Reverendis, Amplissimis, Consultissimis,
Experientissimis atq; Clarissimis*

Dominis Patronis, Promotoribus atque
Præceptoribus venerandis
ætatemq; Colendis

hoc Academicum Specimen in debitæ,
pro tot beneficiis, gratitudinis mo-
numentum & ulteriorem studio-
rum commendationem.

*Submissè offerunt
dicantque*

PRÆSES

&

RESPONDENS

I. N. J.
Prooemium.

Magna providentiæ Dei per vitam utilitas est; hæc enim non solum homines officii sui terminos egres-
suros, si ad animum revo-
cetur, nulli suum peccat-
um ex providentia Dei impunè futurum, potest continere, sed etiam eos qui honestatis & rectè factorum studio ducuntur, confirmat, summum numè non modò suos conatus probare, verum etiam in finem optatum velle provehere; quæ fiducia eos in operibus eò facit alacriores, & quicquid molestiarum se offert, intrepido superare animo docet; hinc nonnulla de insigni hac exhibere materiâ proposui, hoc imprimis tempore, quo nullam divinæ providentiæ apprehensionem in plurimo-

rum animis esse exinde palàm fit, quod plus
quàm belluino ausu in omne nefas, quasi Deus
nec honestati præmia, nec delictis poenas con-
stituisse, ruunt. Adesto providentissime Deus &
meum negotium tui fiducia susceptum in no-
mini tuo gloriosos mihi que solutares dirige
fines.

§ 1.

Providentia à providendo habet nomen; providere autem
est ante videre Becmann: de Origine Lati: Ling: pag. (mih) 804.
Scilicet præsentire antequam contingat; ut enim primia
vox videre, est eorū quæ sunt, ita providere est eorū quæ nunc
nō sunt sed tamē evenient, testatur hunc horū verborū sensū Cicero
pro Murē ubi ita: est boni consulis nō solūm videre quid agatur verū
etiā providere quid futurū sit. Græci utuntur vocabulo *πρόνοιας*,
quam vocem sibi quoque apocrypha vendicat scriptura conf:
sap. 12. 3. estque *πρόνοια* item actus mentis ante aliquid percipi-
ens. Hebræis & quidem Rabbini ex primitur providentia per
מַחֲשָׁבָה quod à verbo מַחֲשָׁבָה est subtiliter videre & dispicere,
sumitur vos providentiæ interdum strictius, ut ejus & præsci-
entiæ nullum maneat discrimen, ita notat simplicem futuræ rei
intuitum, ad quem sensum expressit cicero Providentiæ defini-
tionem: providentia est, per quam futurum aliquod provide-
tur antequam eveniat; Cicero de inventione, sed *nobis latior* pro-
videntiæ vox est & ultra præscientiæ vel prævisionis genuinam
significationem extendenda; talis quippe prævisio est tantum pro-
videntiæ generaliter acceptæ initium & primus actus, cum hæc in-
super decretum prospiciendi & actum conservandi gubernandiq;
includat, puod ipsum ut plenius cognoscatur, sciendum, providenti-
am divinam plures complecti actus quasi materiales 1. *πρό-
γνώσιν* & rerum futurarum notitiam 2. *πρόθεσιν* sive proposi-
tum agendi 3. ipsam *διοίκησιν*, vel Conservationis motus & gu-
bernationis rerum] productarum œconomiam, qui ultimus actus
forma.

formaliter providentiam in sua essentia constituit; unde ulterius differentia præscientiæ & providentiæ apparet; quod illa sit rerum futurarum (licet enim scientia, quæ est simplex & abstracta à re futurâ & non futura præscindat, tamen præscientia ad illa quæ futura sunt, tendit) aut providentiæ objectum non est res futura vel demum producenda; non enim ipsum decretum gubernandi mundum, sed potius ejus executionem, vel ipsam gubernationem hic attendimus; sed jam producta, quia providentia juxta Scaligerû Exerc. 31. est quædam continuatio existentia, oportuit ergo productionem præcessisse, & sic providentia non potest non earum rerum esse quæ jam sunt, præscientia autem earum quæ erunt. Inde definitur per futurorum notitiam. In diversa insuper principia hi actus reducuntur, cum præscientia solius sit intellectus, providentia etiam & quidem potissimum voluntatis. Quomodo decretum à providentia distinguendum sit ex jam dictis puto liquere, breviter decretum de re efficienda vel quocunque modo dirigenda facit sententiam; providentia verò eandem disponit, ordinat & sapienter gubernat. Fatum nonnulli providentiæ Synonymum faciunt; sed liberando vox à stoica necessitate itemque ab ambiguitate quam apud Physicos & Astrologos habet, & sic illud quod discriminis ergo Theologicum vocant, ratione originis de certo, ratione communis usus providentiæ potest æquivalere. De Fato vide waltherum in oratione peculiariter de hac materia anno 1649. habita.

§. II. Dari talem circa res conditas Providentiam probamꝰ ab infinita, Dei perfectione; solus inter omnia, quæ sunt, immutabilis est Deus, coetera mutabilia; Deus æternus, reliqua temporalia; Deus independens, causa prima, purus actus &c. Creatura dependens, causa secunda, imperfecta; quod autem excellentissimæ perfectionis in aliquo genere, ita ut alia quicquid habent, ab eodem participant, non solum, omnium quæ sunt, in illo genere causa est, sed etiam reliqua conservat, regit & eorum actiones in certos ordinat fines; connexio probatur; quia ille, cui absoluta perfectio & illimitata assignatur potentia non solum sit oportet omnium rerum primus & summus, sed eas quoque sua potentiâ, imperio & autoritate contineræ regatque, si enim unica actio ab universali auminis imperio eximitur, *παντοκρατωρις* & universalis rerum omnium moderatoꝝ majestatem sustinere amplius nequit; in-

A 3 dignum

in dignum est dicere unicum militiæ universæ hominem à regimine
supremi Imperatoris excipi, nefas unicum creaturam vel ejusdem ac-
tionem divinæ subtrahere providentiæ; tangit hanc rationem Sta-
tagirita l. 12. Metaph. c. 10. Porro si in minimo negotio agens se-
cundum absque primo versatur, hoc non effundit suam perfectio-
nem in causam secundâ, hæc sine eo operatur, imò existit perfectio
in secundâ quæ non reperitur in prima vel ab ea dimanat causa,
itaq; non hæc omnium perfectionum est productiva; sicut per sin-
gulas perfectiones quæ exprima in secundam redundant causam,
hæc speciatim urgeri possunt. Hæc causandi primitas, qua Deus
in perficiendo & providendo ad omnia concurrir, non ignota fuit
gentilibus, nuncupatim Aristoteli, quem præter meritum alii
propter abnegatam penitus divinam providentiam criminantur.
Ille lib. 7. Ethic. Eudem. c. 14. his quæ asseruimus, gemina habet,
patet, inquit, sic esse quemadmodum in universo est, Deus & vicis-
sim cuncta in illo, moventur enim omnia ab inexistente nobis numi-
ne p. 369. & libro de mundo, quem ad Alexandrum scripsit; ut verò
summatim jam loquamur, quod in navigatore est, quod in
curru agitator quod in choro præcentor, quod deniq; lex in civita-
te, & Dux in exercitu, hoc Deus est in mundo &c. p. 121. non inter-
rim negamus gentiles providentiam astruentes & dubitasse sapius
& errasse in pluribus. Probamus 2. Ex Creaturæ indigentia; hæc
per necessitatem suæ naturæ absque divina providentia nequit sub-
sistere, & ut ipsa essentia, sic ejusdem actio continuum poscit causæ
primæ influxum; homini citra Dei motum actiones intendenti si-
militer fieret ut incendio furni Babylonici, hoc enim Deo influxum
suspendente non calefecit nec combussit pueros Hebræos; ita eti-
am agens secundum, subtrahente primo concursum in cassum fo-
ret; ratio, quia causa secunda primæ subordinata, ideoq; hæc abs-
que illa agere nequit; quorum enim unum alteri subordinatum est,
eorum quoque unum alterius, ut concursum præstet, necessario
indiget. Certè si radii & lumen solare non sunt nisi causante sole,
neq; agens secundum non agente primo subsistet, magis quippe
creatura Deo quàm lumen & radii à corpore luminoso dependent;
Eleganter res declarari potest figura imaginis impressæ in aquâ à si-
gillo, & ponderis in aere sustentati à manu, nam tamdiu remanet
imago in aquâ quamdiu sigillum & amoto sigillo protinus evanes-
cit,

scit; itemq; tamdiu pondus in aere persistit, quamdiu manus illud sustentat, quod si manus non ulterius sustentet, illico in terram decidit; pariter creatura sine Dei conservatione & curâ in nihilum abiret, cuncta enim, non continente Domini manu, in nihilum cederent. Probamus. 3. A. consequenti absurditate; negata providentiâ scelestis hominibus in quodcunq; facinus ruendi aperitur porta, probis verò & bonis nullum superest perseverantia incitamentum aut innocentia fulcrum, patet prius; Deum quippe res mundi non curantem nec curat impius, irrita omni religione, rejecto honestatis & virtutis studio sibi quodlibet licere opinatur, & licet superiores atq; illi, quibus reliqui parent non solum leges ferant, sed eas quoq; poenis arment, ut ita quilibet poenae formidine in officio possit retineri, nulla tamen hominum statuta sufficient vel improbitati obicem ponent, nisi leges non tam vi & armis quàm fide & Deo niti credat; quis enim tum prohibebit, cum animus occultandi sceleris specie sibi blanditur; imò quid de superioribus fiet; hi enim cum sibi per Machiavellum persuaderi patientur, fortunæ & casui felicitatem non virtuti vel religioni veræ tribuendam; Item Deum quasi ex communi dividendo Magistratibus terram regendam pro arbitrio tradidisse & caelo retento superioritate vel majestate sua in homines exuisse, quoniam noverrunt sibi legem non esse positam, quorsum non illos libido peccandi abripiet? sed si Deum non solum Cœli, verum etiam terræ Dominum & supremum rectorem meminerint esse, item grave imperium graviori subjici, facilius meliori consilio dabunt locum; seq; non solum hominibus præesse sed & homines esse & ad futuras rationes teneri recordabuntur. Manifestum quoq; est posterius, scilicet bonos in suâ integritate per opinionem oppositam impediti, omnis honestæ actionis fomes est, virtutem suam tandem à tergo laudem sequi, quia sententia animis hominum evulsa: (evellit autem contraria thesis) omne virtutis studium labascit, quique gnæviter & strenuè eam persecuti sunt, hoc fulmine, non habere Deum providam humanarum actionum curam, percussi resiliunt; Imò nullum levamen superest, innocenter & præter meritum afflictis; ultimum cum aliàs, humana ope destitutis, solatium sit divina Providentia, quorsum etiam nos natura sine doctrina perducit, videmus enim & audimus homines perturbatos repentino metu

sine deliberatione, instigante interno numinis sensu, ad Dei auxilium provocare; imò omni hominum præsidio denudatos ultimam in Deo provido fiduciam collocare; id quod suo exemplo probant etiam in gentilibus Trojani, hi enim naufragium passi & ad Carthaginis oram appulsi se in magno fore ominantur periculo, quod numerosa & barbara gens Africæ reliquiis Trojæ vix paritura videbatur, sed fiducia divinæ Providentiæ animos timidis addebat fore scilicet, ut, Dei metu, Carthaginenses sibi ab injuria temperarent; D. Klotz in Theol. nat. disp. 3. p. 106. 107. alia argumenta, quæ pro nostrâ sententia adduci possent, nunc, imprimis cum citata totum negotium conficere videantur, lubens omitto; Videantur Philosophi pariter atq; Theologi, de hac materia passim.

§. III. Est autem, ut rem ipsam aggrediamur, Providentiæ divina actus Dei, quo res a se, conditas in tempore convenienter & prudenter administrat; Est actus Dei, divina enim omnipotentia duobus actibus sese ostendit, 1. creationis, rem quæ non erat, faciendo ut esset, 2. Concursus & gubernationis ejusdem essentiam sustentando & incolumem servando, uti enim per productionem omnia quæ sunt, acceperunt esse, ita per conservationem permanentiam in illo esse, nisi enim natura ab eodem sustentaretur a quo producta, statim, defectu auxilii sui parentis, ortum repetitura esset; Idem autem Deus & creator & conservator naturæ est, sicut in artificibus, ubi unus efficit, alter rebus effectis consulit, alii artifices in hoc solum ponunt, operam ut rectè efficiant nec quicquam curant amplius ut architecti, qui vertumno exstructis ædibus imposito discedunt, eas pluviis tempestati & quibuscunque fortunæ casibus committentes; alii solum procurant & provident, ut bubulci & pecudum pastores, sicut hanc rem egregiè diducit Nemesius lib. de homine c. 42. Idem verò Deus & effecit, & ut qualibet integra maneant, procurat.

§. IV. Objectum Providentiæ sunt omnes res conditæ; non ergo præstantiores creaturæ tutelæ & provisioni divinæ subjiciendæ & viliores (liceat nunc minutiora Dei opera, quæ hominum opinio facit abjecta, conferendo cum majoribus, sic appellare) ab ea eximere; omnes promiscuè res provida Dei gubernat cura; non solum incorruptibiles & cœlestes essentia a Deo conservantur & gubernantur uti exempli c. sol, qui ut est in se excellentissimum opus

opus quod admirabili suo splendore omnes in admirationem trahit, ita maximum hominibus & quicquid rerum sublunarium est, ex divino instituto præstat beneficium; sed etiam corruptibiles mutationi & interitui obnoxia, quæ non sunt perpetua, ut illa, sed aliis in suam vicem succedentibus, ordinante sic primitus eas conditore, cedunt; Quid passereulo contemptius, quid abjectius? & tamen Salvator asserit tantam ejus Deo curam esse, ut non cadat in terram sine patre nostro, hoc est, non præsciente & providente clementissimi Patris cura; imò propterea illæ restutori committenda, quod fragiles & mutabiles sibi ipsis consulere & firmitate sua subsistere nequeunt. Vera sententia est non solum species sed quælibet earum individua, non solum substantias sed & accidentia, imò quodcumque creaturæ nomine venit à divina conservari & gubernari Providentia; ponendo autem creaturam excludimus peccatum, absit enim, ut Deum sanctissimum peccati causam efficientem aut conservatricem dicamus, si quis actus providentiæ circa peccatum est ille est, directivus, qui peccato metam figit illudq; in bonos dirigit fines, de quo agere prolixius non est nostri instituti.

§. V. Ad modum Providentiæ divinæ referendum, quod sit conveniens rerum administratio; sicut autem ubiq; ferè difficulter modus, ita maximè in hoc arduo negotio exprimitur; quia enim Deus naturæ à se institutæ cursum ordinariè conservat, actio autem naturæ partim naturalis & necessaria est, ut in agentibus *ἀνάγκη* *ἀναγκαστικῶς* partim libera, variabilis & mutabilis est, hinc & Deum ad naturæ necessariò agentis actionem concurrentem oportet necessariò agere, ne ipse institutum à se ordinem evertat, quo ipso periclitatur ejus libertas; rursus cooperans naturæ ex arbitrio agentis tenetur ad modum activitatis ejus liberè agere, ne creaturæ actio per necessarium Dei concursum ad necessitatem redigatur; sicut autem actio creaturæ talis potest esse & non esse, siquidem isti causæ non repugnat tam istum effectum quàm ejus oppositum producere, cum ad oppositos effectus indifferens sit, ita similiter oportet concursum Dei concipi; & talis actus necessariò aliquod additum erit, quia juxta rationem agentis inferioris oportet esse & non esse; quod potest esse, & non esse, illud dum est, contingens, dum non est, possibile dicitur, quod de ipsâ essentia divinâ utpote immutabili & maximè necessariâ affirmari nequit, quâ
B
ratione

ratione rursus detrahitur ejusdem necessitati. Ad tollendam hanc difficultatem notandum actum concursus & cooperationis divinæ spectari duplici modo, vel absolute ut in Deo est, vel quoad *ἄετιν* & habitudinem, quatenus ad externum objectum, quod est creatura agens, progreditur: absolute & in se consideratus actus ille non est liber, vel non habet indifferentiam ad esse & non esse, sed summam cum divina essentia necessitatem, quia talis actus fundamentaliter est ipsa essentia divina, idem tamen actus summè necessarius se liberè extendit ad objectum, creaturam, vel sine vel cum consilio agentem, ut circa illam induat rationem causæ naturalis, circa hanc causæ moralis, ut ipse tamen utrobique ceu liberrimum ens sponte & liberè operetur; paucis sed nervosè totam rem effert D. Klotz l. cit. disp. 16. quæ creata sunt, ut agant naturaliter, in iis conservat vim naturaliter agendi; quæ verò sunt creata, ut agant liberè, in iis conservat voluntatem liberè agendi; & hæc est conveniens divinæ providentiæ methodus, quousq; eam generaliter licuit adumbrare.

§. VI. In specie quasi per partes vel distincta momenta explicanda est hæc providentia; sunt autem ejusmodi speciales actus tres; nimirum conservatio, concursus & gubernatio; Conservatio est essentiæ continuatio, qua Deus creaturas in sua natura & naturalibus proprietatibus in creatione adeptis conservat; non solum indirectè, quasi tantùm eas permetteret esse vel penès se compareretur, non eripiendo iterum, quam semel concesserat essentiam, vel duntaxat prohiberet eandem destruere, & omne quod quocunq; modo aut ei incommodare, aut penitus abolere posset, abarceret; sicut aliàs conservator dicitur, qui adversus quamlibet violentiam, aut hostilitatem rem factam tectamq; jubet esse; tales enim modi merè permissivi vel remotivi sunt; sed directè & positivè & influxu vero in ipsam rem sustentandam; cum enim res corruptibiles interius corruptionis principium in sua foveant natura, non solum externum destruens removendum, sed ipsa natura citra hunc influxum in nihilum ruitura est confortanda; quo tamen influxu omnis promiscuè natura sive corruptibilis sit sive incorruptibilis ex suæ essentiæ conditione indiget, manifestiùs autem talis indigentia in corruptibilibus sese ostendit, ideoq; à nobis in exemplum est adducta. Illa conservatio, si ex parte rerum conservatarum apprehenda-

hendatur, est ipsa creaturæ essentia concepta cum dependentia sui à Deo sustentante ac conservante.

§. VII. Secundus Providentiæ actus est cooperatio vel concursus, quo Deus in actionem creaturæ juxta hujus indolem influit, & simul cum ea ut universalis cum particulari causa effectum producit; concursus hic non antevertit actionem causæ secundæ, eandem vel physicè ad agendum prædeterminando; hinc enim interna necessitas imò violentia ei imponeretur & effectus causarum secundarum omnes inevitabiles fierent; vel moraliter svasu hortatuq; eam excitando; quia hoc non sufficit ad causam secundam in opere constituendam; excitata enim actio adhuc indigeret motu primæ causæ; multò minùs concursus talis actionem subsequi fingendus, quia sic creatura, non expectata Dei cooperatione, actionem suscipere & ex se ipsa ad agendum sufficere posset, sed causam particularem agere parantem concomitatur, quo enim se determinat causa secunda, eò comitantem habet divinam cooperationem. Perspicit Deus & prævidet tendentias naturales, ac liberas causarum secundarum ad objecta, relinquens eas in potestate sua ad earum opera peragenda, concurrat secundùm dictas earum tendentias & vires Scotus 3. dist. 17. q. unica ad 2. F. Et licet in signo rationis prior statuenda naturæ intentio & ad agendum apparatus, antequam eidem se divinus associet concursus, tamen in re nulla prioritas, cum naturæ determinatio individuum habeat Deum in cooperando comitem. Cœterùm concursus hic est immediatus, non tantùm ratione virtutis sed etiam suppositi, cum inter agens & passum nullum interponatur suppositum. In causis secundis res ibi agit ubi interdum non est, uti cœlum & stellæ per influxum in dispositiones rerum sublunarium operantur. Thomas part. 1. q. 104. art. 1. & 2. Scilicet contactus ibi virtutis est non essentiæ; sed prima causa in actionem secundæ immediatione, ut ita loquar, subjecti se demittit; non enim virtutem divinam extra Deum licet querere ad eum modum, ad quem efficacia aliarum rerum sese effundit, ut ibi ea sit, ubi res ipsæ non sunt; non autem causalitas primæ & secundæ causæ confundenda; totus enim effectus huic tribuendus seu efficienti proximo; sic enim ad ministrat omnia quæ creavit, ut ipsa etiam proprios agere & exercere motus sinat August. lib. 7. de Civ. D. c. 30. neque ea in genere particularium causarum concursu

indiget sed Deo ut primo motore & agente in genere causarum, universalium; inde distinctæ etiam manent actiones causæ primæ & secundæ, quia distinctas participant virtutes; ut enim una virtus in duobus vel pluribus suppositis existens unam modò arguit actionem, sic in diversis diversa, aliam atque aliam parit actionem.

§. VIII. Ultimus Providentiæ gradus est gubernatio, qua Deus actiones creaturarum moderatur regitque, ne temere decurrant sed in certum tendant finem; actio creaturæ ob certum suscipitur scopum, sed talem assequi ex se nequit causa particularis, adjuvamento ergo est causa prima, & quicquid deest, moderamine suo supplet. Dicis: cur ergo causa particularis non semper assequitur finem, quia ipsa deficiente prima & universalis causa in subsidium venit, unde g. tot monstra & abortus naturæ? vel talia finem affecta esse vel divina directione destitui dicendum, quorum tamen, utrumque est absonum. Ast Resp. causa universalis agit, quod ejus est, ipsius autem non est defectum naturæ particularis supplere, nisi in particularem causandi ordinem velit transire, sed sufficit creaturam generali directione ad competentem deducere finem, vitium a. si quod hic est, in secundam redundat causam; certum enim & indubitatum est, cum duæ causæ eundem producant effectum, si quis defectus accidat, illum alterutri (sc. illi cujus erat effectum determinare) non utrique imputandum causæ esse. Porro causa secunda actione sua inclinatur in definitum suæ naturæ finem, qui in quantum est finis & bonus, cedit ulterius in summum finem qui est numinis æterni gloria, quò omnia tendunt vel mediatur per assignatum suo ordini scopum, vel immediatur & formaliter per appetitum formalem & immediatum ultimi finis; ultimo modò tantum agunt illa, quæ actiones sui ordinis referunt ad gloriosum summi numinis, qualia sunt creaturæ de summo illo fine in negotiis suis sollicitæ; multis autem modis causarum secundarum variant inclinationes, & multum à scopo suo aberrant, uti videre licet imprimis in illis agentibus, quæ non modò non suo ordini præfixum assequuntur finem, sed omni nisu quoquè in contrarium ruunt; ast quia vires naturæ in potestate Dei providentis, hinc omnes ejus actiones etiam pessimas in optimum redigit finem, ut enim tota providentia ita ultimus ejus actus sc. gubernatio de divina testatur sapientia & bonitate; Ex perpetuitate enim creaturarum illarum intelligitur

gitor creator æternus, ex magnitudine omnipotens, ex ordine & dispositione sapiens, ex gubernatione bonus, dicente Augustino; & hæc sufficienter de prudenti illa providentiæ administratione.

§. IX. Providentia divina cum simplex sit, divisionem non admittit; ex objecti tamen, hoc est, rerum providendarum diversitate dispecisci solet in generalem & specialem; illa toti naturæ communis & est universalis in omnes promiscuè res directa cura; specialis verò earum est, quæ peculiari præ reliquis gaudent prærogativâ, uti Deus singulari cura regit & tuetur naturam intellectualem & rationis participem, quemadmodum eam eximiis dignatus est in prima creatione dotibus, ita indefinente studio eandem peculiariter conservat: quo respectu aliarum rerum curam interdum videtur in super habere, quod tamen non absolute sed certa fit limitatione; hoc sensu accipiendum fortassis, quod Apostolus Deum nullam hominum habere rationem dicitur, sc. specialem, quæ cum illa quæ hominis est, possit comparari. De illa autem Providentia, quam Deus fidelibus promittit in sacris pandectis, & cujus fiducia quemlibet potest in bona fide statuere, hic non agimus, cum ea non sit rationis fructus sed revelationis fructus, sed eam tantum pensitamus, quæ naturaliter indagari potest, qualis est illa, quam nunc partim generalem partim specialem nuncupavimus.

§. X. Nunc ad oppositam partem vel eos, qui vel in gentilissimo providentiæ contradixerunt, vel adhuc inter Christianos, sive ipsis verbis, sive certis hypothesebus eam labefactant, desistendum, & quid momenti in eorum sententiis, expendendum foret, sed nolumus hanc dissertationem ultra sœvum Academiæ morem exerescere, videantur de hoc Authores passim; nonnullos tantum solutionum fontes indigitamus.

a) ἀταξία & confusio, quæ sapiens in mundo apparet, non probat defectum causæ universalis sed particularis & proximæ

β) Item miserabilis virorum, quos probitas & fides ad meliorem commendat fortunam, fors, gentilibus sæpe extitit occasio in dubium vocandi divinam providentiam, prout de Claudiano constat, sed potuit tale dubium solvi ex eo, quod Deus justus cum animâ post mortem superstitute secundum justitiam velit agere, quodque in consortio corporis merita est, tribuere; Christiano autem rem ex ratione, verbo illuminata, æstimanti, hic facillè consuli potest, novimus

vimus enim scripturâ monente, non prosperos impiorum successus sed exitus esse spectandos.

γ) Neque felicitatem neque majestatem divinam providentia rerum vel plurimarum vel minimarum impedit sive labefactat; non illud, quia talis cura in Deo non est laboriosa, ille enim agens quiescit & in æternâ felicitate quiescens operatur; non majestatem, conditorem enim suo operi prospicere quid gloriosius? si per illud quid decederet majestati, neque potuisset creare; imò in minimis rebus etiam maximus est Jehova, & quod hominum opinio vilis æstimat, humanis cogitationibus sublimius & augustius est. Vid. P. Martyr. in LL. h. t. p. 62. col. 2.

δ) Quando Nonnulli Dd. negant Philosophos gentiles divinam agnovisse providentiam; id in telligendum non de universali totius mundi & omnium promiscuè creaturarum regimine; hoc siquidem inficiari non potuerunt; posito enim Deo ponitur ejus providentia, cum idem sit nullum & improvidum admittere Deum Vid. Cic. l. 2. de nat. Deorum, & probationes in §. 2. adductas, sed singulari, quæ in Ecclesiæ directione & hominum lapsorum reparatione & salute manifestatur; cum enim de ipsa Ecclesia parùm fuerint solliciti, id potius agentes, ut idolis & deastris suis constaret honos non potuit non eos modus regendi ecclesiam latere.

ε) Aliud est notitiam providentiæ, quam gentiles habuerunt, fuisse languidam, fluctuantem & cum formidine oppositi conjunctam; aliud verò eam fuisse nullam, sive eos planè ignaros fuisse; non negamus gentiles sæpius in suspenso fuisse circa providentiam Dei; sed hoc profectum est partim ex ignavia & segnitie, quod noluerunt constantem & perpetuum creaturarum ordinem, ceu infallibile hujus asserti argumentum, accuratiùs examinare & immortum invictumque faciendæ fidei fundamentum collocare; ex quo tamen eos simpliciter ignorasse asserendum neutiquam est; partim ex malitia, cum gliscentes hujus notitiæ igniculos debita opera suffocavere, vel violenter, ne erumperent, detinere; siquidem maluerunt divina sine providentia vivere quàm desiderii carnis non indulgere; licèt conscientia contrarium svaserit, tamen perversa voluntatis libido præ valuit; nam in vitiorum mancipio sine ulla consultatioue voluntas in flagitium fertur, & licèt melior quàm voluntas eligit, ab intellectu proponantur, non tamen volun-

tas

tas semper ab intellectu se determinari sinit, sed magis ob malefur-
reptum imperium illum eò per ducit, ut, dictamine vero relicto, ip-
sius appetitui assurgat, rationes falsas pro obtinendo sine excogitet
& subsidia ad eum obtinendum inveniat; hinc voluntas intellectum
excoecare dicitur, recta enim ratione exulare iussa, corrupta exur-
git, quæ hominem cæco impetu in flagitia dat præcipitem; Et
hæc corruptio naturalis luminis ignorantia tali causam dedit, quæ
propterea non excusationem sed potius pœnam & animadversio-
nem meretur; quia non simplex sed studio contracta est. Reli-
qua quæ hic monenda occasione objectionum adduci poterunt;
animus erat quæstiones & *ποροματα* addere, sed nunc hæc
sufficiant; acquiescimus ergo in ea, unde exorsi sumus,
providentia; dicentes.

Provido Deo gloriam.

Ad

CLARISSIMUM

DN. PRÆSIDEM

publicantem,

Dissertationem Philosophicam

de

PROVIDENTIA.

Quam Deus is non sit, qui non providerit
orbi

Et quæ plura tuo Nomine digna, notas.

Nunc sedet, Orchastris Sophicas has credere

Lunas

Atque creatori pandere grata DEO.

Qui

Qui benè providit, qui pro. videt, atq; videbit
Immemor haut in Te Numinis esse potest.

*Celerrimè Amico jucundissimo affectum
sic testari voluit*

Augustus Varenius.

Ad Præstantissimum

DN. DITTMANNUM,

de

PROVIDENTIA

responsurum amicum & Commensalem
dulcissimum.

Euge salutare conatus, cœpta gubernet,
Qua tua sunt, DOMINUS, prospera cuncta fluant;
Mi DITTMANNE theses doctas defende animosè
Claro Philosopho, Præsede CRISOVIO!

M. Michael Wagnerus.

E St Deus, & magnus nitidi fabricator olympi,
Terræ opifex, est & provida cura DEI.
Dirigat hæc eadem, quod, condita, provida
cura,

Et Cœlum & Tellus quælibet herba refert.
Hanc Tibi materiam laudis dum sumis Amice,
Gratulor, ut felix sit Tibi pugna precor.

*Hæc Pereximio & Præstantissimo DN. RESPON-
DENTI, amico suo optimo applaudebat*

Johannes Schuckmann/ Rostoch.

gitur creator æternus, ex magna
spositione sapiens, ex gubernat
sufficiant de prudenti illa provi

§. IX. Providentia di
admittit; ex objecti tamen, hoc
tate dispesci solet in generalen
munis & est universalis in omni
lis verò earum est, quæ peculi
vâ, uti Deus singulari cura reg
& rationis participem, quem
in prima creatione dotibus, ita
riter conservat: quo respectu
detur insuper habere, quod ta
tatione; hoc sensu accipien
Deum nullam bonum habere ra
cum illa quæ hominis est, poss
videntia, quam Deus fidelibus
fiducia quemlibet potest in bon
ea non sit rationis foetus sed re
pensitamus, quæ naturaliter in
nunc partim generalem partim

§. X. Nunc ad opposita
lismo providentiæ contradixeru
ipsis verbis, sive certis hypothesi
& quid momenti in eorum sent
lumus hanc dissertatiunculam u
crescere, videantur de hoc Au
solationum fontes indigitamus

a) *ἀναζήτησις* & confusio, e
probat defectum causæ unive

β) Item miserabilis virorum
commendat fortunam, fors, gen
um vocandi divinam provident
sed potuit tale dubium solvi ex
post mortem superstite secund
in consortio corporis merita est
ex ratione, verbo illuminata, & st

otens, ex ordine & di
ente Augustino; & hæc
tratione,

ex sit, divisionem non
videndarum diversi
illa toti naturæ com
directa cura; specia
s gaudent prærogati
tram intellectualem
eximiis dignatus est
dio eandem peculia
curam interdum vi
tate sed certa sit limi
t, quod Apostolus

De illa autem Pro
ris pandectis, & cujus
hic non agimus, cum
us, sed eam tantum
qualis est illa, quam
cupavimus.

os, qui vel in genti
ter Christianos, sive
stant, desistendum,
ndum foret, sed no
ademiæ morem ex
nonnullos tantum

nundo apparet, non
cularis & proximæ
& fides ad meliorem
titit occasio in dubi
Claudio constat,
us justus cum animâ
elit agere, quodque
ristiano autem rem
è consuli potest, no
vimus

